

Мирът е пътят
доц. дфн Петя Янева

Сигурно се питате защо в деня на нашите просветители съм избрала такава тема. Огромна и подходяща повече на политик или философ. Призова ме за нея дългът ми на учител.

Случи се така, че името на Св. Климент, което прочитам десетки пъти на входа на университета ни, върху документите, които излизат от канцеларията ми, върху емблемата на нашето издателство и къде ли още не, беше и името върху моята първа тетрадка. Да, моето първо училище също носеше неговото име. И на всички празници като сегашния в главата ми изникват спомени за тържествените концерти, за рециталите, за конкурсите в негова чест. Доскоро се чудех защо съм написала в едно свое детско стихотворение: „на Климента, на простия селяк словата стават грейнали ракети”. Когато препрочетох отново житието му, съставено от Теофилакт Охридски, разбрах, че образът му на обикновен, свързан със земята човек, се е наложил в съзнанието ми заради следния пасаж: „Климент се грижеше да изкорени у българите равнодушието към вярата и чрез хубави храмове ги привличаше към богослужението и изобщо се стараше за смекчаване на техните диви и корави сърца и тяхната недодяланост в богопознанието. И няма нищо чудно в това, дето той се грижеше да измени настроението на хората към повече кротост и човещина. Но понеже цялата страна тогава беше покрита с диви дървета и имаше недостиг от плодовити дървета, той и с това добро я подари, като донесе от Гърция всякакъв род плодовити дървета и чрез присаждане облагороди дивите. И струва ми се, че това той направи с цел да научи човешките души да възприемат за себе си сока на благостта и да плодоносят Богу, като изпълняват Божията воля”.

Този необикновен мъж не се е съблазнил от гордостта за по-голямото си знание, нито се е големил с имуществото си, подарено му от царе и велможи. Бил е земен образ на смирението. И с преголямо усърдие работил за благостта на поверените му люде. Защото е осъзнавал, че няма по-силно съгласие освен това на основата на човеколюбието и няма по-силно разногласие освен на основата на егоизма. И без съмнение е следвал светлия пример на своите учители – великите миротворци Кирил и Методий, които с пачето перо и пергаментата са постигнали повече за включването на славяните в културното пространство на Европа, отколкото ние с многото си компютри и високо развити технологии успяваме да направим за включването на ромите.

Не само нашите първоучители, но и всички велики мислители от прастари времена до днес осъзнават и подчертават неразривната връзка между знанието и мира.

„Мирът храни изкуствата”, казват древните гърци, като под изкуства разбират всички човешки знания и умения. Не случайно те обожествяват това върховно човешко благо, представяйки го като царствена богиня, носеща благоденствие и радост „господарка на сватби, на вити хора”, „на която е толкова драга маслината” (Аристофан, комедията „Mύρα“). Изборът на маслината като символ на мира не е случаен – олтарът на тази богиня не трябва да се опръсква с кръв. От друга страна изобилният плод на дървото прилича на богатството, което придобиват човекът и държавата по време на мир.

Римляните приемат Mύρα в своя пантеон с гръцкото ѝ име Ейрене и ѝ отреждат същия символ. За създателите на най-могъщата армия в античността обаче мирът може да се носи и от бога на войната Марс, когото виждаме върху монети с маслиновото клонче в ръце. Дори завоюваната от тях част от света те възприемат като умиротворена от своето оръжие и я наричат Pax Romana (Римски мир), т.е. Римската империя.

Християнството прибавя към маслиновата клонка гълъба – най-кратката птица, по подобие на която Св. Дух слиза над кръщавания Иисус Христос. Зад този символ прозира по-дълбоко схващане за мира. За християните това е състояние на човешкия дух, при което той става едно с духа на всемира. Или казано по-просто с думите на неизвестен мъдрец „мирът не означава да си на място, в което няма шум, тревога и усилена работа, а да си сред тези неща и въпреки това да бъдеш спокоен в сърцето си”.

По подобен начин разбира мира и ислямът: човекът, който е открил истинската си природа, тази с която е бил създаден, ще живее заедно с другите в мир. Самото название „ислям” носи от една страна идеята за „подчинение” на човека на Бога, а от друга страна е свързано по корен с думата за мир „салам”. За формулирането на подобна концепция се стъпва на известното още от античността Златно правило: човекът трябва да се отнася с другите по същия начин, по който иска да се отнасят с него. То в „Разговорите на Мохамед” е записано в следния вид: „Търси за човечеството онова, което искаш за себе си”.

Златното правило се споделя и от други религии – юдаизъм, будизъм, бахайство, хиндуизъм и т.н. На фона на това поразяващо единство щеше да е прекрасно, ако религиите не искаха цялото човечество само за себе си.

Щеше да е прекрасно и ако не се налагаше да даваме определение за мира като „време, в което не се води война“. Римската поговорка казва: „Si vis pacem, para bellum“ („ако искаш мир, готви се за война“) и човечеството неоклонно следва тази рецепта в продължение на векове. Дори краят на поговорката дава названието на едно от най-упоредяванети оръжия „парабелум“. Но в недрата на най-страшните войни се раждат и най-силните пацифистки движения. Раждат се и нови символи на мира. Някои от тях придобиват голяма популярност и са известни в целия свят, други имат повече регионално значение.

С тревожното предчувствие за Първата световна война Пиер дьо Кубертен възстановява Олимпийските игри, като част от замисъла му е да се спази старият гръцки обичай по време на провеждането им навсякъде да има примирие.

Гражданската война в Испания провокира Пабло Пикасо да създаде за Международното изложение за изкуство и техника в Париж своята картина „Герника“, представяща най-ужасяващото лице на войната, водена с новите за онова време технически средства. Пикасо обаче припомня на хората и за гълъба, който рисува през април 1949 г. като емблема на Международния конгрес за мир в Париж.

Днес с болка си спомняме и за някои поизбледнели символи. Такива са хартиените жерави, направени от малката Садако Сааки, за да се спаси от лъчевата болест след хвърлянето на бомбите над Хиросима и Нагазаки. Те не й донасят избавление, но стават една от емблемите на мира. Знак, ясно разпознаваем на всички континенти, който отсега нататък, след земетресението в Япония, ще бъде и символ на вредите от „мирния атом“.

Парадоксално и тъжно е, че районът, в който хората се поздравяват с „шалом“ и „саям“, т.е. с „мир“, от дълго време е сред най-размирните райони на земята. При последните събития в арабските страни двете думи, изписани една под друга, за да се види общият им семитски произход, в комбинация с английското „peace“ се възраждат като символ на мира в Близкия Изток и желанието за прекратяване на арабо-израелския конфликт.

Осмислянето на значението на мирното съществуване обаче лежи не просто в противопоставянето срещу войната, а в осъзнаването на крехкото равновесие

между войната и мира. Точно там на тънката граница между тези две противоположности, между живота и смъртта, между разума и лудостта, между страха и смелостта времето спира и духът заблестява със своята мека светлина, мамеща към висините на истинските ценности. Разгръщат се завладяващи идеи и хората се посвещават да им служат.

На 27 ноември 1895 г. Алфред Нобел, създателят на динамита, учредява в своето завещание най-авторитетната награда за мир. Тя трябва да се връчва на хора, „които са извършили най-много или най-добра работа за побратимяване на нациите, за премахване или намаляване на въоръжените сили и за провеждане и подкрепа на конгреси за мир”. От 1901 г. насам на 98 лица и на 20 организации са присъдени 91 Нобелови награди за мир.

Още преди да направи завещанието си Нобел споменава, че е планирал да остави голям фонд за поощряване на идеята за мир, но е скептичен относно резултатите. И може би е имал право. Въпреки строгите критерии субективната преценка на хората се проявява и тук. От 1937 г. Махатма Ганди, символът на ненасилието през XX век, е номиниран 5 пъти за наградата, но за съжаление така и не я получава, защото малко след последната номинация през 1948 г. е убит. Още по-парадоксално е, че сред номинираните четем и имената на Йосиф Сталин и Адолф Хитлер.

Като че ли колективните усилия се оценяват по-лесно, защото сред лауреатите-организации се нареждат безспорни световни лидери: Междуправителственият панел за климатичните промени, Международната агенция за атомна енергия, Лекарите без граници, Организацията на обединените нации, Международните сили на ООН за поддържане на мира, Лекарите в света за предотвратяване на ядрената война, Върховният комисариат на ООН за бежанците, Амнисти Интернешънъл, Международната организация на труда, UNICEF, Институтът по международно право, Международният Червен кръст. Последният е носител на наградата три пъти и освен това първата Нобелова награда за мир е получил неговият основател Жан Анри Дюнан.

Посочените организации не изчерпват световната дейност в полза на мира. Създадени са десетки международни институти, центрове, университети, непрекъснато се провеждат различни форуми. От 1981 г. си имаме и Международен ден на мира – 21 септември.

Говорим, работим, учим, подготвяме за мира. Кръщаваме на мира най-големите си постижения, дори се шегуваме с него.

Нарастващата активност в тази посока показва, че искаме или не искаме сега отново сме на кръстопът. Агресията е достигнала невероятни размери и няма държава, която да не е засегната от нея. Всеки ден ни поглъщат новини за нечувана жестокост, филми с насилие, игри, в които непрекъснато се убива. Това ли е моделът за подражание, който бихме искали да следват нашите деца?

След атентатите от 11 септември 2001 г. светът се изправи лице в лице срещу тероризма – съвременна и твърде опасна война, в която няма ясно определена територия и няма правила. Има само жажда за власт, пълен егоизъм и екстравагантни политически искания.

В същото време новите технологии откриха безпрецедентни възможности за общуване между хората. Така все повече от тях откриват значението на общочовешките права и се борят за постигането им в собствените си държави. Понякога тези процеси тлеят с години и са причина за постоянни конфликти, друг път се развиват светкавично. А светът се люшка между размитите граници на определенията за тероризъм и борба за свобода и се чуди да се намесва ли или не и с какво да се намесва. Само преди дни беше ликвидиран терорист номер едно в света Осама бин Ладен. Една част от човечеството ликува, друга излива открито своето възмущение и омраза, трета навежда засрамено глава при мисълта, че това е елементарно отмъщение, четвърта още разсъждава така ли трябваше да се случи.

Оказва се, че след като сме създали толкова международни институции, свързани с мира, още не сме открили достатъчно добро средството да се придвижим по-близо до него.

Често като такова средство се сочи демокрацията, като се говори, че тя и мирът са двете страни на една монета. По мнението на Имануел Кант обаче либералните държави са различни, следователно може да развият различни идеи за мир, а също така могат да открият различни либерални причини за агресия. Още древните гърци, които стигат първи до идеята за подобен начин на управление, са виждали не само предимствата на демокрацията, но и недостатъците ѝ. Големият философ Платон например не ѝ отрежда място в идеалната държава. Затова гърците никога не ѝ построяват храм като на богиня. Днешното общество ѝ е издигнало в човешкото съзнание величествен храм, покланяйки се на положителното в нея. За съжаление все още нямаме сили да изгоним от това свято място търгащите,

безделниците, корумпираните, лъжците, предателите, въпреки че по-голямата част от сегашното човечество живее със самочувствието, че е построило новия свят.

Уви, новият свят все още не построен. Ние само сме отворили врата към него. Трябва да не се страхуваме да направим и първата крачка. Тази първа крачка е уважение към живота, към проповядваното от античните философи себепознание, към способността да изградим себе си. В нашето движение напред ще направим още много грешки. Но не трябва да се отказваме да опитваме. Трябва да имаме воля, търпение и постоянство. Трябва да се възпитаваме на доброта, да търсим хармония в мислите, думите и делата си. И да добавим към гръцката поговорка: ако искат да се възпроизвеждат, всички човешки знания и умения трябва да хранят мира.

Големите световни религии също сочат този избор, като ни учат да обичаме ближния си, както обичаме себе си. А ние обичаме ли се? И как се обичаме? Като Сарданапал, който заповядал на гроба му да пише: „Имам толкова, колкото изядох и изпих...”, или като Архимед, който преди смъртта си казал на своя убиец: „Убий ме, но запази чертежите ми”?

Доскоро се вярваше, че обичта към ближния може да бъде достойние само на отделни извисени хора. Заразяващият пример на Япония показва, че силата и щастие то да постигнем смирение с обич към ближния и към себе си са възможни за цели нации, които са напреднали в духовното си развитие дотам, че дори и в нещастие могат да вървят по пътя на мира. Може да се издигнем не като грабим, убиваме и насилваме. Може да се издигнем само тогава, когато зачитаме другите, когато търсим приемлив за всички изход, когато имаме сили да се усмихнем на един вишнева цвят, въпреки че в очите ни напират сълзи. Можем да го направим заедно!

Ние, българите, къде сме? Оправдаваме ли името си „нация - цвете на мира”, дадено ни през 2000 г. от духовния учител и носител на много награди за мир Шри Чинмой?

Дали заради историческата си съдба или заради някакво наказание свише ние умеем да започваме само от нулата. И бързаем да сведем всичко до нула. Каква полза от това, че стигнахме до демократичните промени по мирен път, когато от този миг нататък водим непрекъсната война. Най-напред със земята си, която оставихме неплодна и заринахме с боклуци. След това със стопанството си, за да констатираме с огорчение, че внасяме даже коприва от Гърция и чорапи чак от

Китай. После се хвърлихме в една неспирна вражда помежду си, в която някои загубиха живота си, други имота си, трети достойнството си. И съвсем скоро за пореден път видяхме истинското ѝ лице при оскверняването на свещеното пространство в „Четириъгълника на толерантността” в София.

Сега се опитваме да посегнем на духа си, прекършвайки крилете на културата, науката и образованието. И забравяме, че без тях няма цивилизация, или ако се обърнем към казаното от Томас Джеферсън: „Ако една нация очаква да бъде неграмотна и свободна в цивилизована държава, тя очаква нещо, което никога не е било и няма да бъде”. А ние седим, гледаме втренчено в нулата и си говорим за реформи, при все че думите могат да бъдат оборени с думи. „Но с какво ще оборим делата”, ни пита от дълбините на вековете Св. Григорий Палама. И „каква полза за човека, както казва Св. Климент, ако придобие целия свят, но погуби душата си или я ощети”? Ще допуснем ли да постигнем не мир, а примирение, което върви ръка за ръка с унието и е пагубно както за отделния човек, така и за народите?

В двата филологически факултета на Софийския университет се изучават над 50 езика. Това са над 50 възможности за България да контактува с другите народи чрез тяхната знакова система, намалявайки риска от неразбирателство. Стараем се да въведем по-разгърнати програми за обучение и сертифициране на студентите в областта на интеркултурната комуникация, тъй като владеещите чужди езици по силата на своята професия се явяват медиатори, включително и медиатори в конфликти. Така градим система за прекрочване на културните бариери. Правим неимоверни усилия да запазим тази изключителна привилегия за държавата си. Правим неимоверни усилия, защото филологическото образование, особено в т. нар. „малки” филологии, е скъпо, за него няма адекватно финансиране и се чуват гласове, че нямаме нужда от някои „люксови специалности”. Разбира се, подобни знания могат да се получат и в чужбина. Но кой има нужда от филолог с позабравен и обеднял роден език? Ето защо ние продължаваме да упорстваме и ежегодно попълваме армията от учители, преводачи и други експерти, която работи в различни точки на света.

Знае ли българското общество нещо за тези скромни труженици на мира? Не знае почти нищо. Като сме тръгнали да ставаме европейци, ще се сети ли някой да направи поне един репортаж за тежката и отговорна работа на преводачите ни в европейските структури? Съмнявам се. Но се надявам на друго. Надявам се възпитаниците на нашия университет, независимо от това каква специалност са

завършили, да са научили добре уроците си по толерантност, милосърдие, човечност и взаимно уважение. Да се издигнат до смирението на нашите първоучители, пред чиято памет коленичим днес. Да открият в това смирение силата на прошката, която помага на човека да намери своето място и своя път.

Нашият университет прие Стратегия за развитието на науката за периода 2009-2014 г. Освен нея обаче ни е необходима допълнителна стратегия за реализация на научните програми в сферата на социалния живот. Длъжни сме да подскажем на политическия елит, че България ще спечели изключителен международен авторитет, ако чрез непрекъснато повишаване на образоваността и културата на собственото си население допринесе за неговото свободно и мирно съществуване. България ще спечели изключителен международен авторитет, ако работи много по-активно и има осезаемо присъствие в организациите, получили Нобелова награда за мир, тъй като именно те защитават интересите на цялото човечество. Нашата страна би могла да бъде полезна там преди всичко с интелектуалния си потенциал, а Софийският университет има възможности да подготвя високо квалифицирани специалисти във всички области на тяхната дейност. Само така можем да получим богатство в бедността си.

Ще го направим ли? Ще полети ли духът ни? Ще отговорим ли на безкрайните въпроси – за свободата и робството, за справедливостта и неправдата, за истината и лъжата, за смъртта и безсмъртието, за подвига и малодушието?

Щом все още може в една студена февруарска утрин да слезем на спирката на автобус 280 пред Университета и да видим там уличен музикант, който свири на дудук „Върви, народе възродени”, щом може сънените студенти да му отправят весели погледи, значи за нас има надежда!

Честит празник на всички!